

ПРЕДГОВОР

Сиве почти песни се слушани од жени; седмата од нив част се собрани од источните, и другите од западните ст'рни, имено: од Панаѓуриште, Софија, Струмнишко, Кукушко, Воденско, Костурско, Велешко, Дебарско, Прилепско, Охритско, Струшко и Битолско. Најповике песни се собрани од Струга, Прилеп, Кукуш и Панаѓуриште. Богатството од песните је неисцрпано. В Струга с'де една девојка ни каза до сто и педесет прекрасни песни, од кои повике јуначки. Така и сите почти Прилепски една стара жена ги каза. Препишвештем толку песни, мислит човек че се исцрпи сето богатство; но кога поминвит во друга махала, тамо нахожат многу други песни, како од нов извор. За това требит да чекаме оште многу други да се прикладат на овие песни, ако љубопитен човек издирвит това. Најповике песни се слушани в Струга од Депа Кавајова, в Прилеп од Гурѓа Котеа; в Панаѓуриште од Хаџи Марија Х. Томова. — Од сите најголема благодарност за това общеполезно собрание заслужили со искреното им усердие г. В. Чолаков, кој снабди нас со сите почти песни од источните ст'рни; и г. Р. Жинзифов, кои најповике ни помогна со песни и обичаи од западните ст'рни.

После песните се прикладени обичаи свадбени и годинешни, секакви верованија, игри, пословици, преданија, гатанки, и собствени народни имиња. Огромноста од книгава не позволи да се печатат Б. слова, и песните со ноти.

Правопис употребихме по возможноста најлесен и најсходен со произношението од словата; напр. вместо трите букви њ, њ, ж кои имаат еднакво произношение, употребихме една ж; напр. *сжнице*, *сжрце*, *ржка*, в.м. *сџнице*, *сџрце*, *рџка*. К'де по грам. правила се пишит ж, но се произносат а, се употреби последново. Еднакво се грижехме да предадиме верно народното произношение, по кое се водит тукашниот правопис; напр. *млатъ*, *потъ*, *ретъ*, *мегю*, *бракя*; и др. в.м. *младъ*, *подъ*, *редъ*, *медъ*, *братъя*. Еднакво човекотъ или *човѣк-жтъ*, в.м. *човѣкѣ-тѣ* и др. Апострофот се употреби, к'де по наречија се исфрљаат букви; напр. *не'џста*, *'уба'а*, *ду'о'и*, *зме'о'и*, *'отъ*, *напр'амъ*, *до'итъ*, *зе'итъ*, *на'џтъ*, и др. в.м. *невџста*, *хубава*, *духови*, *змехови*, *хотъ* (*ходъ*), *направамъ*, *дойдитъ*, *земитъ*, *найдатъ* и др. Писахме џ (*не џ*) в.м. пад. за одличие од мест. на првото лице я; освем тие друго е (со ударение) је сојуз. Ударението и апострофот се употребиха за одличие и на други

слова, кои имаат еднакво произношение; напр. *сѣ* помог. глагол (*сетъ, сж*); *'се* (все). — *Сѣ* помог. глагол (*сумъ, сѣ*); *'си* (вси); *си* (без удар. и апост.) местоимение. — *Нѣ* (намъ); *ни* отрицателно наречие. *Нѣ* (*насъ*); *не* (без удар.) отр. наречие *И* (со уд.) дат. пад. вм. *нейдзѣ*; *'и* (*ѣ, ги*); *и* (без удар.) сојуз — *Е, ѣ*, вм. *ѣ*; *ѣ* (без удар.) дат. пад. (*ѣ, нейдзѣ*). *Ѣ*-от сторен од *я*, се употребит к'де по други поднаредичја имат *я*; оште на дат. пад. и сегдека се произносат како *е*; напр. *невѣста* (*невѣста*), *голѣма* (*голяма*), *нейдзѣ*, *менѣ*; и др. се произносат *невѣста*, *голема*, *нейдзѣ*, *мене*; освем *ѣ* (*ѣ, нейдзѣ*) кое секога се произносат како *ѣ*. *Ѣ* употребихме и во трекото лице од множ. число, напр. *пишѣтъ*, *пиѣтъ* и др. Оште *та* (*тебе*); *та и да* (со уд.) сојуз пред.; *да* (без уд.) сојуз; *нема* (= *да не*); *нема* (= *не има*); *нѣма* (*няма*) и др. Со ударение оште је назначен винит. падеж, кога не можат лесно да се узнаат кој је вин. падеж; напр. *Разделина майка плетитъ*; *тога коня детѣ ми го учитъ* и др.

В песните се употребат падежи дателни, винителни, и творителни едни п'ти во најстариот им вид, напр. *брату*, *брата*; *коню*, *коня*; *викомъ*, *гласомъ*; *зме'отому*, *ратаетого*, *човѣкатого*; *ѣ*, *Бояни* и др. Еднакво и в разговорниот јазик, особено в собствените имиња, тие падежи од единст. число (в. местоим. и во множ.) се довардиха, напр. *Николу*, *брата*, *кумотому*, *човѣкотому*, *човѣкатого* (в Струга); *викомъ*; *мѣне*, *ѣ*, *нейдзѣ*, *нимъ*, *нихъ*; и др. — Други достазамечателни употребленија од падежите се стретват, имено местоименијата, кои по време, склопени на конец со коренот, сториха окончанието (кое со прмененијата си чинит падежите), тие местоименија да се отдалечени од словата, на кои се односат како падежи; напр. *Стоян ѣ майка велеше*, вм. *майка-ѣ* (*мајкѣ*); *майка Павелъ му предумвитъ*; *да го видиши твойго брата*, еднакво: како *майка ке ѣ кажамъ*, (*мајкѣ*); *бѣла Јанѣ притекна* (*Јанѣ*); *и говорит 'уба'а Јанѣ*; (*тога коня дете ми го учитъ*; *помоли ся свѣти Петру*); *и си ѣ венча Бояна* (*Боянѣ*) и др.

Член од м'шкиот род се употребит *жтъ*, *атъ*, *о*, *отъ*. Се употребат 1) *жтъ* — покрај Дунавските места до Трново; 2) *атъ* — покрај Балканските северни стърни; 3) *а* — на обете стърни од Балканот, особено во Тракија; 4) *о* — од Серско, доходвештем до Кукушко, по д'лжината од Родопа до Самоковско, (Софијско) и се извртвит до северните стърни од Македонија; 5) *отъ* — на сите други западни стърни, како Охридско, Прилепско, Битолско, Множ. число од м'шкиот и женскиот род *те* (во сите западни стърни), а *тѣ* (*тѣ*) или *ти* (во восточните).

Погоре казахме че сиве почти песни се слушани од жени. Това, мислиме, ке приносят в удивление секога, кој не знаит од близу нашиот народ; за това не ке беше несовместно, ако нешто се речит за народното хоро, това училиште, к'де се усовршенствувала народната ни поезија. В Струга на неголемите празници в секоја махала се чинит хоро; а во големите, како Велигден, Гургевден и др. сите моми се берат на некоја градина надвор од варошот и чинет едно д'лго хоро, кое водит танчарката со некоја песна. Половина од хорото је

помогвит на пеењето, а другата половина преземвит секои стих дури да се свршит песната. Тога хороводката или танчарката уст'пвит местото си на другата мома, која је до неја, и која зафаштат да водит хорото; а таја се фаштат на крајот. Кога се свршит другата песна, пак втората хороводка се фаштат на крајот, а таја што је по неа се чинит хороводка; и така со ред сите моми се чинат хороводки неколку п'ти, ако хорото се прод'лжи многу време. Но обикновено танецот повике водит таја мома, која имат хубав глас и знаит многу песни. Танците оште се чинат под звукот од гајдата, или други свирби, на кои малу по малу фати да отст'пвит место пеењето. Такви народни хора се чинеле и в другите градишта како в Охрид и Битоља и др., к'де влезе порано употреблението од свирбата. В Струга пред неколку години во големите празници хорото се чинеше околу црквата, к'де се виеха три хора; едно од девојки, друго од невести, трето од јунаци. Во Кукуш на Велигден еднакво се берат на едно место, к'де момите играет на две или три хора, кои на играњето се здружват на едно многу љубопитно. Сите моми двесте, триста или повике ситно подтрчват едновремено и беспогрешно, (кога се слушат шум д'лг и едномерен); а после три чекори медлено едновремено се враштает, и по с'та д'лжина се слушат едномерен тропот од чевлите им.

Еднакви хора се чинат и во источните стърни, но повеликолепни в големите села. В Панаѓуриште (по сведението на г. В. Чолакова) в секој празник в четирите махали се чинит по едно хоро, кое обикновено се вршат со песна или гајда. Час пред захождањето од с'нцето момите се распуштат, и пак секоја по махалата со котли или стовна се собираат на определена и за хоро способна чешма, к'де вторично зафаштает хорото, кое се прод'лжават половина час. На едно обшто хоро се собирает момите кога водат некоја мома за венчање. Тамо пречекват другарката им, како да искат последни п'т да ја видат между них, и после да ја попрутат в невестинскиот кр'г. Дури се свршит венчањето и излезат од црков, момите надвор продолжаваат хорото, после разходит секоја дома. Тие моми, кои обикновено водат хорото, и знајат многу песни се една или две в едно село или градиште. Од такви хороводки се собрани најповикето од тие песни. Петнаесетина се слушани од слепци (вид. 29, 30, 38, 47, 50, 55, 101, 143, 173 и неколку други).

Песниве се разделени на самовилски, црковни, јуначки, овчарски, жаловни, смешни, љубовни, свадбени, лазарски и жетварски. На јуначките подхотат самовилските, црковните и овчарските; на љубовните сите други. (До самовилските се кладени песни под име „други стари“, во кои повике се представјат да говорат дрвата, птиците и други животни). Това разделение во строга смисл не је довардено. Од неколку песни сме избрали похарната. Еднакви песни се кладени едни п'ти две или три, кога обете или трите по поднарецието или содржанието им се љубопитни. Меѓу песните во некои живо се отражават глобока старина со верованија, кои се односит дури на предхристијанските времина; во други тие се смешани со понови идеи; и така една част од песната принадлежит на стари, друга на

нови времина; а во други се огледвит старината под ново облекло. Во обште сиве песни, освен неколку малобројни, имаат печат од народното просто, јасно и силно творчество, кое така живо трогат срцата ни. Народот наш в најголемата простота развил в себе си божевата умствена дарба; тој чрез земледелието приближен до природата, живјат в секогашни сношенија со неа, така да речиме, се разговорит со неа, се одушевљаваат от неа и црпит тие богати изреклења, кои така силно поражаваат нас со необикновената им хубавина и виразителност. И чужите песни, по народниот дух изречени, имаат своите красоти; а кога поминват у нас, без да се слејат со народниот дух, како това се чинит во нови по подражание преземани песни, тога произлеговит нелепост, која доховит до отвраштение.

Народните песни се показалка на степенот од умственото развигие од народот и огледало на неговиот живот. Народот в песни изливат чувствата си, в них увековечвит животот му и давнешните му подвиги, в них находвит душевна храна и развлечение; затова в жалба и в радост, на свадба и хоро, на жетва и грозјебрање, на вежање и предење, по поле и по гори, штедро изливат песните како од богат извор; затова можит да се речит, че народот је секогашен и велик певец. У народите, со кој тој живеал во соседство или смешан, се сретват еднакви песни; напр. у Власите (Цинцарите, пес. 73), у Грците (песн. 200); [еднаква Краковска песна (вид. 262)]. Но најповике песни сходни имат с хорвато-србските, особено тие, кои се вртат околу времето од Марка Крале и современите му герои. По разнобразните обстојателства, кои се искажват, се употребват и разни стихови к'си и д'лги; така се стретват редови со четири, пет, шест, седум, осум, девет, десет, единаесет, дванаесет, тринаесет, четиринаесет и петнаесет слогови. Од сите најповике се употребва десетосложните и осмосложните; и обете, кога ударението имаат на вториот слог, призимаат необикновена живост и сила. Десетосложните принадежат на јуначката (епическата) епоха. Осмосложните је преход од неа на понови времина, во кои се пројавили силни секакви движенеја; затова и осмосложниот, особено кога ударението је на вториот слог, је лек и бистр како секавица и силен како рофја (гром). Обете се употребват за јуначките песни; а осмосложниот по лекоста му преходит в љубовните, в кои најповике се употребвит; еднакво и десетосложниот по медлената му равноумереност преходит во други. Четирисложниот и шестосложниот се употребват со еднакво течење на бистри и лесни изреклења. Дванаестосложниот повике се употребвит со еднаква соразмерна бистрота на жаловни искажувања (вид. 229, 169, 232 и др.); еднакво и четиринаестосложниот, но со заметна медленост (вид. 218, 224).